

FUNDACIONS DE CAUSES PIES AL BISBAT DE GIRONA (S. XVI-XIX)

Josep M. Marquès i Planagumà

Les causes pies per a dotar donzelles i ajudar estudiants no són del tot desconegudes (1). No constitueixen, però, un fet talment notori que hagi entrat dins el saber tòpic. Els dos termes de referència d'aquesta institució, la família i l'Església, són objecte d'interès renovat entre els historiadors, i poden adquirir trets més precisos en alguns aspectes gràcies a la investigació de les causes pies. La família, pel que es refereix al sentiment de certes generacions d'estar obligades a procurar el benestar de les venidores. L'Església, pel que fa al comportament testamentari dels clergues i a la supervisió de certes accions de caràcter social.

Pel biaix de la història econòmica, les dimensions de la fundació de causes pies són aviat determinades. Gairebé un milió de lliures estalviaren i invertiren a interès un conjunt de famílies gironines del s. XVI-XVIII, que feren ús d'una fórmula original de solidaritat entre generacions. L'estalvi convida a contemplar el seu revers, el crèdit; el milió de lliures fou ofert en forma de censals a un mercat de capitals malauradament massa desconegut, al que l'Església aportà encara contribucions més consistents a través d'altres fórmules que només al·ludirem; les fundacions de beneficis i la institució de sufragis.

La Causa pia com a institució

Originàriament la causa pia és una disposició testamentària duradora, en contraposició al llegat, que resta executat quan ha estat lliurat al destinatari (2). Se'l defineix també com a "*llegat gravat amb càrregues perpètuas de caràcter religiós o caritatiu*". També és característic de la institució canònica el seu caràcter pietós, relacionat amb el culte o la caritat, que justifica la intervenció de l'autoritat eclesiàstica en el seu funcionament. Entre les càrregues perpètuas imposades pel fundador, pot trobar-s'hi l'obligació de celebrar la missa cada dia en un lloc determinat. Una capellania el règim de la qual ha estat determinat totalment pel fun-

1.- Núria SALES, *Església, masia i poble (segles XVI, XVII i XVIII)*; dins "Revista de Catalunya", 16 (1988), p. 60-64 presenta estudis d'Ignasi Terrades sobre famílies de Serrateix i La Portella que doten beneficis familiars i causes pies.

2.- A. MOSTAZO. De causis piis, Venècia, 1735. BARBOSA, *Juris ecclesiastici universi libri tres*, I, III, c. 27; ed. de Lyon, 1677, p. 407-426.

dador, i no per l'autoritat eclesiàstica, és capellania laica. Mentre la capellania eclesiàstica entra dins la categoria de benefici, la capellania laica és considerada com a causa pia. En el nostre estudi prescindirem de les capellanies laiques i de les causes pies destinades a finançar actes de culte; aquestes darreres foren relativament poques, i les altres, tampoc abundants en nombre, han d'estudiar-se en el context dels beneficis.

Allò que distingeix decisivament les causes pies d'altres fundacions dotades de béns és la figura de l'administrador. Quan l'administrador és una institució, com una persona moral eclesiàstica, no hi ha causa pia; els responsables d'aplicar les rendes a les finalitats assenyalades pel fundador són nomenats per altres vies i els comptes es revisen en el marc de les visites pastorals. N'hi ha, en canvi, quan la fundació és regida per persones físiques que es succeeixen d'acord amb normes establertes pel fundador i controlades per la cúria diocesana a través de l'acte de subrogació. Tradicionalment s'assignà als administradors el salari d'un sou per lliura, és a dir del 20% de les rendes de les causes pies que gestionaven.

Les primeres causes pies que concixem foren almoines a distribuir en llocs determinats que no assoliren la consistència d'aquelles que, com l'Almoina del Pla de la Seu de Girona, arribaren a gaudir d'autonomia organitzativa. Són fundades durant els s. XIII-XV (3).

L'evolució de la fórmula al s. XVI comportà: a) la seva multiplicació; b) el fet que augmentés el nombre de les que no neixien per testament, sinó per acte entre vius; c) el canvi de finalitat, que s'orienta cap a la dotació de donzelles i d'estudis; d) ésser usada preferentment per eclesiàstics; e) la sistematització del control diocesà sobre el funcionament de les causes pies.

La cúria diocesana de causes pies

Per bé que hom adverteix durant l'Edat Mitjana intervencions episcopals sobre els testaments que contenen deixes amb finalitat religiosa (4), a Girona no arribaren a fer nèixer un organisme diocesà especialitzat en el seu control fins al s. XVI. Es constata ara que una persona, el procurador de les Ànimes o dels Pobres, s'encarrega amb autoritat del bisbe de supervisar l'execució de llegats pietosos. Lentament la seva funció s'amplia i sistematitza; adquireix autoritat judicial i esdevé jutge de causes pies. Prop seu un notari enregistra les revisions de comptes i segueix el curs de les actuacions (5).

Eina bàsica de l'oficina hauria estat un registre de causes pies on s'escriguessin de forma immediata i completa les que anaven naixent. El registre existí des del s. XVI, però no fou complet ni portat de forma immediata. Resistència dels súbdits al control dels superiors? N'hi hagué, indubtablement; certs grups poderosos es feren reconèixer pel bisbe una gran autonomia en l'administració de causes pies (6). Però cal prestar també atenció al procés d'institu-

- 3.- Les més antigues de la diòcesi de Girona enregistrades als llibres que hem treballat foren: l'almoina de l'ardiaca Castelló Sardina, a Castelló d'Empúries (1252), l'hospital de Cadaqués, dotat per Guillem Bruguera (1331), l'almoina Gracià, a Arbúcies (1429) i l'almoina Llombart, a Vila-sacra (1430). En paral·lel, hem de fer constar la fundació de dues almoines d'administració autònoma (Almoina del Pa i Vestuari) a la Catedral, i d'altres dues (Fontclara i Cornellà) a la col·legiata de Sant Feliu de Girona, durant el s. XIII.
- 4.- Josep M. MARQUES, *Processos anteriors al 1500 de l'Arxiu Diocesà de Girona*, lliurat per a la seva edició al Servei d'Arxius de la Generalitat, recensionia 179 processos d'execució de mampressories. El procés de Pere Vilar, d'aquest fons, ha estat editat per Ch. Guilleré, *Diner, poder i Societat*, Girona, 1985, p. 53-64.
- 5.- La secció de Causes Pies de l'Arxiu Diocesà de Girona inclou les sèries següents: Registres i mampressories (1330-1365), 10 v.; Definicions (1419-1928), 244 v.; Subrogacions (1404-1953), 40 v.; Institucions (1568-1911), 29 v.; Resolucions (1571-1647), 30 v.; Registres de decrets de testaments (1605-1809), 9 v.; Registres de testaments (1564-1898), 30 v.; *Diversorum* (s. XV-XVI), 6 v.; i un nombre indeterminat de lligalls.
- 6.- Així el 1600 el bisbe Arévalo de Zuazo concedí que les causes pies que tinguessin com a administrador la comunitat de preveres de Castelló d'Empúries estiguessin exemptes d'auditoria diocesana; exempció semblant es disposa per la causa pia Salbà, de Besalú.

ció de les fundacions. Una causa pia instituïda en la joventut d'un subjecte no començava a funcionar abans de la mort d'aquest, i no tots els testaments que en fundaven foren redactats "*in articulo mortis*". Després de la mort del causant podia escolar-se també temps, necessari per a la liquidació dels béns i l'adquisició dels censals que dotarien les finalitats previstes pel testador.

La nostra anàlisi es basa sobre la sèrie de fundacions de causes pies de la cúria eclesiàstica de Girona (7). És incompleta, segons que hem pogut comprovar (8). Esperem de depassar-ne els límits en un estudi més ample. Ara com ara, la considerem representativa, tota vegada que inclou la majoria de les fundacions. Prescindim d'analitzar com funcionaren efectivament. Els documents inclosos són de caràcter divers; el més precís és el de la institució, que especifica el capital de la dotació, els administradors i l'objecte de cada fundació. Menys detallat és el testament, que sovint assenyala que la causa pia ha de dotar-se amb l'herència del testador, sense avaluar-la. No falten ocasions en les que hom indica que el capital de la causa pia és un benefici personat, del que no s'assenyala la dotació (9). Per aquest motiu el nombre de causes que analitzem en els diversos quadres no coincideix; les coneixem per documents que tal vegada no contenen informació sobre algun detall determinat.

El ritme de fundació

En el quadre de fundacions que presentem, donem a la primera columna el nombre de causes pies fundades en cada període: a la segona, el nombre d'aquelles que contenen en el document fundacional el valor en numerari de la seva dotació. A la tercera indiquem la suma de les dotacions referides a la segona columna. Atès que les fundacions són permanents, ha semblat oportú de comptabilitzar a la quarta columna la quantitat total invertida en causes pies al final del període. La cinquena és el resultat de dividir la quarta per la segona. Òbviament els nombres de les tres darreres columnes es refereixen a lliures barcelonines, a les que hem reduït algunes monedes que apareixen excepcionalment, com les dobles i les lliures plata (10).

- 7.- És la sèrie *Institucions*, assenyalada a la nota 5. Tenim elaborat l'índex cronològic dels documents inclosos als 29 volums de la mateixa sèrie, que posem a disposició dels estudiosos que acudeixen a l'Arxiu Diocesà de Girona. Quan ens calgui fer referència a alguna fundació concreta, la designarem amb el nom del causant i l'any; amb l'índex referit és fàcil d'arribar als documents corresponents.
- 8.- Hem pogut comprovar que no hi han estat enregistrades dues causes pies de Canet de Mar: Graupera (1778) per pobres i malalts, i donzelles de la vila, i Major-Clausell (1793) per malalts, de les quals les institucions són resumides a P. MATAMALA, *Hospital de pobres de Canet*, Canet 1986, p. 61-62.
- 9.- Són beneficis personats aquells que no es fundaven a perpetuïtat, sinó per dues o tres vides. Després, el capital havia de destinar-se forçosament a causes pies.
- 10.- Dues lliures plata equivalen constantment a tres lliures bar. Les dobles s'avaluen a 5 lliures el 1642; 5,5 lliures el 1689; 5 lliures 12 sous el 1736. La dobla d'or manté el valor de 3 lliures 4 sous de 1690 a 1728. El real de vuit de plata val 16 sous el 1690.

Anys	Total f.	Amb dotació Precisada	Total del Capital	Acumul.	Promig per cp.
s. XIII	1				
s. XIV	3				
s. XV	6				
1500-09	3	2	584	584	
1510-19	4	2	1.193	2.497	
1520-29	6	1	30	2.527	
1530-39	3	1	.179	3.706	
1540-49	11	3	1.955	5.661	651
1550-15	15	4	2.552	8213	638
1560-69	32	18	7.974	16.187	443
1570-79	61	32	10.663	26.851	333
1580-89	38	22	7.925	34.775	360
1590-99	44	25	13.759	48.534	550
1600-09	45	24	13.661	62.195	569
1610-19	34	23	15.800	77.995	687
1650-59	19	14	10.667	123.719	761
1660-69	37	21	16.667	139.719	774
1670-79	47	32	21.625	161.611	675
1680-89	74	59	62.561	224.172	1.060
1690-99	64	53	46.481	270.653	877
1700-09	56	49	49.374	320.027	1.000
1710-19	61	52	49.467	366.494	951
1720-29	74	63	96.294	462.788	1.301
1730-39	80	70	98.284	561.072	1.404
1740-49	57	54	61.656	622.728	1.141
1750-59	54	50	69.611	692.339	1.392
1760-69	49	40	72.783	765.122	1.775
1770-79	44	39	59.330	824.452	1.521
1780-89	17	16	30.914	855.366	1.932
1790-99	12	10	22.733	878.099	2.273
1800-09	8	5	10.550		2.011
1810-19	7	7	15.441		2.201
1820-29	1	1	3.100		
1840-49	1	1	15.000		
1905	1	1	23.000 ptes.		

El creixement de les fundacions es situa amb molta precisió entre 1550 i 1580. Hom veurà que en el segon d'aquests tres decennis es duplica el nombre de fundacions del primer, fenomen que es repeteix al tercer decenni. Una vegada donat curs així a uns capitals que potser esperaven destí, les fundacions s'estabilitzen en un promig de tres cada any durant els primers cinquanta anys del s. XVII. Del 1680 al 1740 hom arriba a 6 i 7 fundacions per any; el màxim s'assoleix entre el 1730 i el 1740, amb 8 fundacions anuals.

Les oscil·lacions havien de produir-se lentament, com escau a decisions preses per voluntats individuals, llargament madurades en la preparació del testament i potser modificades en codicils de darrera hora. Això explica que la disposició de Carles III del 1750, que reduïa els interessos del 5% al 3% i no sols obligava a una despesa molt més gran per mantenir uns mateixos nivells de renda de les fundacions, sinó que retallà severament els ingressos de la majoria dels eclesiàstics, no posés de manifest la seva incidència negativa sinó al cap de vint-i-cinc anys. El 1780 la flexió ja s'ha produït. Les guerres i trasbalsos que segueixen la Revolució Francesa acceleren la decadència, però no en són la causa directa; la davallada de les fundacions és anterior.

Els fundadors

Insistim: les primeres causes pies sorgeixen en testaments de laics. El fet admet diverses explicacions. Els preveres desitjosos de fer fundacions, tant caritatives com destinades al culte, podien i de fet van servir-se d'altres fórmules, com són dotar beneficis i sufragis gestionats per parròquies i comunitats de preveres.

La inversió de tendència del s. XVI implica preveres i laics. Durant aquest període els laics abandonen progressivament la fórmula del fons a gestionar per la pròpia família. No deixen de fer aportacions a l'Església, en una mesura que la comptabilització de misses i aniversaris fundats en algunes parròquies ens ha deixat entreveure que fou molt important; escullen un altre camí, prevalentment orientat cap al finançament de sufragis (11).

Els eclesiàstics, en canvi, acudeixen ara sovint a la institució. No espontàniament; l'autoritat orienta el seu comportament. No pas amb insistència; per ara, l'única norma que hem trobat referent a les causes pies és una sinodal diocesana del bisbe Margarit, emanada el 1539, que disposa que els beneficiats no poden testar lliurement dels béns adquirits per raó del seu benefici (12). El concili de Trento no donà decrets sobre la matèria, però sí se'n troben als concilis de la província eclesiàstica tarragonina (13). Resta explicar com unes normes relativament poc reiterades obtingueren una notable eficàcia.

Heus ací una anàlisi dels fundadors, distribuïts en diverses categories d'eclesiàstics i laics.

11.- Vegeu les xifres que donem per Palamós a "Estudis sobre temes del Baix Empordà", 7 (1988), p. 105-106. L'estudi del creixement progressiu dels fons parroquials i d'altres esglésies destinats a aniversaris i misses fundades haurà d'ampliar-se amb més exemples.

12.- ROMAGUERA, *Sinodales Gerundenses*, p. 114-115.

13.- J. COSTA Y BORRAS, *Concilios Tarraconenses*.

	Clerges	Preveres	Canonges	Laics	Dones
s. XV				1	1
1500-49		10	5	8	4
1551-99		153	9	41	8
1600-09		29	6	5	3
1610-19	5	20	-	5	1
1620-29	3	14	2	6	1
1630-39	9	10	1	2	-
1640-49	2	17	-	1	1
1650-59	2	14	1	1	1
1660-69	4	18	6	1	1
1670-79	3	34	5	4	-
1680-89	6	55	5	4	1
1690-99	6	48	5	2	1
1700-09	5	43	3	2	1
1710-19	9	48	4	2	1
1720-29	6	58	3	3	1
1730-39	9	60	4	2	-
1740-49	6	44	4	1	1
1750-59	5	41	3	1	1
1760-69	12	30	1	6	-
1770-79	4	29	2	3	-
1780-89	3	10	-	4	-
1790-99	2	7	1	2	-

Per què els eclesiàstics institueixen causes pies? Nepotisme? Voluntat de sanejar davant Déu i la consciència uns ingressos no ben justificats? Desig de retornar a la família l'ajut que aquesta els ha prestat per prendre l'estat clerical? Totes les preguntes són lícites, mentre es responguin de manera fonamentada.

Objectivament són els canonges els que tenen ingressos més abundants; els de la seu de Girona pertanyen, a més, a famílies nobles, on les solidaritats de sang poden ser més estretes. Hom constata, però, que en cap moment els canonges es posaren a fundar causes pies en forma massiva. De fet, tenien privilegi per testar lliurement (14). Són majoritàriament els preveres, amb o sense cura d'ànimes, que les estableixen. No sembla, doncs, que la fundació es faci en funció de l'abundància de rendes eclesiàstiques que cada causant posseïx.

És, doncs, més aviat la causa pia una forma de retornar a la família allò que d'ella s'ha rebut? Hi ha un cas en què això és indubtable; quan la dota un clergue, no sacerdot encara, que a l'inici de la seva vida eclesiàstica es compromet a traspassar a aquesta finalitat el benefici que probablement els seus li han constituït. El nostre quadre revela que aquest cas no assolí freqüències rellevants sinó a l'entorn del 1760.

14.- ROMAGUERA, I. cit. Observem que entre els fundadors poden trobar-se preveres de fora diòcesi, que utilitzen per a la seva família rendes eclesiàstiques diocesanes. Entre ells es troba el conegut jesuïta P. Masdeu, que el 1762 fundà a favor de la família Masdeu i Grimosachs de Barcelona.

Quan un prevere disposa que els fruits de la fundació passin a dotar filles de les seves nebodes (cas no majoritari, però que assoleix freqüències significatives) és clar que no fa una aportació a la família entesa com a unitat patrimonial. Contribueix, en canvi, a reforçar els vincles de parentiu per línia materna.

Les causes de capital més consistent presenten tal varietat de fundadors que confirmen la manca de relació necessària amb la noblesa o la condició canonical dels seus fundadors (15). Pel contrari, un bon nombre de fundacions compten amb un capital mínim (per exemple, 200 lliures) que fa sospitar que havien estat instituïdes per complir un expedient obligat; per ara se'ns escapa el motiu concret que les féu erigir.

Les pies finalitats

"*Causes pies per donzelles maridar i estudiants estudiar*". El nom tòpic amaga algunes diferències. La principal, la que afecta a la diferència entre nois i noies. El noi que és fadrí extern de la família pot situar-se dins la societat amb la preparació professional. La noia, en canvi, només amb el dot pot aspirar a un matrimoni convenient. L'evolució que constatem consisteix en què al principi la majoria de les causes són destinades a afavorir les donzelles; l'ajut als nois esdevindrà majoritari en la segona meitat del s. XVII. Prescindim d'estudiar com foren aplicades realment les rendes i ens limitem a les especificacions dels documents institucionals.

	Donzelles	Donzelles i estudiants		Donzelles	Donzelles i estudiant
s. XV					
1500-49			1690-99	16	44
1550-99			1700-09	18	39
1600-09	29	11	1710-19	21	42
1610-19	13	16	1720-29	23	43
1620-29	16	8	1730-39	20	49
1630-39	7	12	1740-49	17	37
1640-49	11	10	1750-59	20	30
1650-59	10	8	1760-69	14	30
1660-69	13	16	1770-79	6	31
1670-79	14	31	1780-89	2	10
1680-89	26	43	1790-99	7	5

15.- Les causes pies de capital més consistent són: Joan Gros, mercader de La Bisbal, 1619, 3.400 lliures. Pere Mir, sagristà de Sant Gregori, 1649, 4.417 lliures. Pere Prats, beneficiat de La Bisbal, 1682, 3.044 lliures. Salvi Molla, rector de Vilatorrada, 1682, 5.480 lliures. Baldiri Quer, rector de Jafre, 1685, 3.735 lliures. Pere Masjoan, rector de Les Planes, 1693, 3.026 lliures. Antoni Rigat, rector de Tregorà, 1698, 3.278 lliures. Jaume Burgués, canonge de la Seu, 1704, 3.257 lliures. Pere de Prats i Balle, clergue de Girona, 1707, 6.325 lliures. Miquel de Bofill, prevere de Vilobí, 1717, 6.288 lliures. Ignasi Gispert, botiguer de Girona, 1723, 3.250 lliures. Francesc Comas i Torrò, comte de Rocamartí, 1728, 10.000 lliures. Isidre Devall, rector de Peralada, 1728, 3.075 lliures. Francesc Codina, rector de Molló, 1728, 4.455 lliures. Pau Barnoya, noble de Camprodon, 1730, 5 masos i 4.957 lliures. Francesc Bertran, domer de Cassà de la Selva, 1731, 5.220 lliures. Isidre Fontanals, beneficiat d'Arenys de Mar, 1734, 3.589 lliures. Bemat Comte, beneficiat de Girona, 1735, 3.455 lliures. Antoni Jordà, beneficiat de Tordera, 1735, 6.407 lliures. Joan Cabirol, beneficiat d'Arenys de Mar, 1735, 4.960 lliures. Sebastià Ferrussola, prevere d'Olot, 1738, 4.009 lliures. Tomàs Lladués, ardiaca de la Seu, 1759, 5.100 lliures. Joan Planas i Sicars, prevere de Torroella de Montgrí, 1760, 4.099 lliures. Francesc Delàs, rector de Tossa, 1766, 4.798 lliures. Josep Ferrer i Marcillo, prevere d'Olot, 1772, 5.143 lliures. Jeroni Rosa, rector de Madremanya, 1774, 5.060 lliures.

Les causes reservades a donzelles, com pot observar-se, no van deixar de representar valors oscil·lants entre el quart i el terç dels totals de fundacions (16). Són, a més, les que contenen argumentacions més explícites sobre el valor cristià i social del seu objectiu. S'hi troben explicitades motivacions que es basen en el desig de garantir la situació social del llinatge, com la que dóna Joan Geroni, canonge de Sant Feliu de Girona, el 1597, en manar que es dotin a través de causa pia les seves nebodes "*considerant se hauria de vendre per força la heretat o verament las hauria de casar ab alguns francesos o persones vills, ab grandissima vergonya y detriment de son llinatge*" (17)

El comte de Rocamartí, en canvi, pot representar un tipus de fonamentació de major obertura; institueix la seva causa "*considerando que he visto y se experimenta (ojalá no se experimentara tanto) que por no tener muchas pobres donzellas y viudas con que acomodar-se y tomar estado, y las viudas, muertos sus maridos, en el estado de casadas, o religiosas las donzellas, y las viudas de poderle bolver a tomar, se pierden, y con esto se hazen muchas y graves ofensas a Dios nuestro señor...*" (18)

Quan les donzelles a dotar no són les d'una família, sinó les naturals d'un poble, el fundador manifesta un major desinterès. El cas es produeix 39 vegades, i concretament 5 pel s. XVI, 23 pel s. XVII i 11 pel s. XVIII. Poblacions particularment afavorides amb més d'una fundació d'aquesta mena són Cadaqués (1589 i 1656), Sant Feliu de Guíxols (1606 i 1640), Castellfollit (1638 i 1687) i Maçanet de Cabrenys (1744, 1745 i 1774).

Els estudis finançats fundacionalment exclouen sovint els de primeres lletres. Són excepcionals les causes exclusives per a estudis; unes explícitament, d'altres, en forma de causa pia clerical, és a dir, reservada clergues que seguissin estudis eclesiàstics, limitació que hem trobat cinc vegades, sempre el s. XVIII. La funció d'aquestes fundacions gairebé no divergeix de la que hom donava als beneficis familiars.

En paral·lel amb l'extensió de la família a la població de les causes per dotar donzelles, qui volia afavorir tots els possibles estudiants d'un poble, dotava un mestre d'escola. Així ho feren a Olot, el 1568, Ferrussola; a Verges, el 1591, Poch; a Castellfollit, el 1638, Berengari; a Jafre, a l'escola de l'ermita de la Font Santa, Quer, el 1685; a Sant Esteve de Bas, Fluvià el 1707; a La Cellera, el 1725, Vila; a Breda, el 1742, Costa; a Cassà, el 1772, Xiberta; a Colomers, el 1776, amb dotació de mestre i mestressa, Quintana; a Castell d'Aro, el 1791, Roselló, i a Cadaqués, el 1849, Escofet. Podríem afegir-hi la causa dotada per Masoller a Santa Coloma, el 1569, que assenyalava una caritat per l'assistència del mestre i 30 pàrvuls a determinats actes de culte, i la que instituí Closells a La Bisbal, el 1770, a fi de finançar l'ensenyament de catecisme per part del mestre. Al principi del s. XVIII hom estableix sous de 15 lliures per als mestres; al final, en canvi, el sou és de 90 lliures.

Entre les causes que tenien finalitats una mica especials, podem esmentar-ne sis, de poblacions costaneres, que inclouen l'eventual redempció de captius de la família; la darrera amb aquest destí s'instituí a Begur el 1778. Però, a Begur mateix el 1796 es varià la finalitat d'una altra de redempció de captius per dotar un mestre de música i organista. També hom dotà organistes a través de causa pia a Lledó el 1587; a Banyoles el 1603 i a Verges el 1663. La causa pia Fornaguera, d'Arenys de Mar, que s'inicia el 1574, té com a objecte prestar blat

16.- La fundació Vadella, de Besalú, 1724, deixava 406 lliures de renda per clergues de la família, però d'elles se n'havien de reservar 106 per dotar donzelles. La proporció, pròxima al 25%, s'observà en altres causes pies en les que es dotà per separat el fons de donzelles i el d'estudis.

17.- ADG *Institucions*, 4, f 13 v. Cf. sobre el mateix tema, L. 9, f. 109.

18.- ADG *Institucions*, 12, f 255.

als pagesos per poder sembrar, mentre que la Savila, de Vilablareix, era destinada a membres de la família afectats de la malaltia d'albanisme. Perdurà la institució d'almoines, generalment vinculades a hospitals; per a caritats a pobres de les parròquies de Vidreres i Vallcenera, es fundà el 1905 la darrera causa de la diòcesi; la penúltima, no obstant, datava del 1849.

“L'altar i el mas”?

La causa pia porta recursos relacionats amb l'altar cap a la família. La família rural, la del mas? Que la majoria de causes siguin destinades a la unitat econòmica que més abundava en l'època referida no ens ha d'estranyar. Essent dotada gairebé exclusivament amb censals, no podem desconèixer-ne la vessant capitalista que implica una oferta de crèdit. Però és un fet que abunden les causes en favor d'apotecaris, notaris, artesans i, en general, famílies no exclusivament rurals.

Intentant de precisar la penetració urbana de la fórmula hem comptabilitzat, pels períodes dels s. XVI-XVII i XVIII les parròquies on es funden tres o més causes. Ens hi invitava la freqüència de fundació en llocs de menor predomini rural, com Girona, Palamós, Sant Feliu de Guíxols i La Bisbal. Així hem constatat que la seva distribució geogràfica és irregular; ens obliga a preguntar-nos per possibles diferències comarcals en la vivència de la solidaritat intergeneracional.

	s. XVI-XVII	s. XVIII
<i>Alt Empordà</i>		
Avinyonet	3	
Cadaqués	7	6
Castelló E.	15	5
Figueres	10	7
Lledó	4	
Maçanet C.	4	6
Navata	4	
Ordis	4	
St P. Pescaror	3	
Vilanant	3	
Totals	54	27
<i>Baix Empordà</i>		
Begur	5	
La Bisbal	22	22
Calonge	7	8
Cassà Pelràs	3	
Colomers		3
Corçà	3	
Cruïlles	3	
Jafre	3	
Mont-ras	3	
Palafrugell	16	9
Palamós	20	8
Pals	3	
Parlavà	4	3
La Pera	7	4
Púbol	4	
Regencós	3	

Rupià	9	
S. F. Guixols	11	6
Sant Sadurní	5	
Torrent	3	
Torroella M.	8	11
Verges	6	
Vulpellac	6	
Totals	154	74

Garrotxa i vall de Camprodon

Besalú	13	16
Camprodon	7	
Montagut	7	5
Olot	12	17
Les Planes	4	5
Les Preses	6	3
S. Esteve Bas	8	8
Sant Feliu P.	5	3
Sant Privat Bas		3
Sant Pau		4
Segueró		3
Totals	62	57

<i>Girona ciutat</i>	66	27
----------------------	----	----

Gironès

Aiguaviva	5	
Banyoles	8	8
Bordils	4	
Camós	4	
Cassà Selva		9
Celrà	6	4
Cervià	3	
Flaçà	7	3
Fontcoberta	4	
Fomells	3	
Juià	5	
LLagostera	5	4
LLambilles	3	
Madremanya	6	
Serinyà	5	3
Sant Jordi D.	5	3
Totals	73	37

Maresme

Arenys de Mar		5
Arenys de Munt		5
Caleta		3
Canet de Mar		4
Malgrat		6
Pineda	10	7
Totals	10	30

La Selva

Amer		3
Arbúcies	4	3
Blanes	9	
Cellera	3	
Hostalric	5	4
Lloret		5
Riudellots S.		3
S. Coloma F.	4	7
St. Dalmai	3	
Tossa		4
Vilobí		4
Totals	31	30

Causes pies, per comarques

	s. XVI-XVII		s. XVIII	
	Nombre	%	Nombre	%
Alt Empordà	54	12	27	9,5
Baix Empordà	154	34,2	74	26,2
Garrotxa	62	13,7	57	20,2
Girona	66	14,6	27	9,5
Gironès	73	16,2	37	13,1
Maresme	10	2,2	30	10,6
Selva	31	6,8	30	10,6
Totals	450	100	282	100

El quadre mostra la concentració de causes al Baix Empordà durant tot el curs de la institució. Aquest predomini es constitueix amb l'aportació principal de La Bisbal, Palamós i Palafrugell, però també d'abundants pobles petits.

Pel que fa a l'evolució, hom pot veure que al s. XVIII augmenta la participació del Maresme, la Garrotxa i la Selva. La disminució més important correspon al Baix Empordà, que podem suposar "saturat"; baixa també de manera notable la ciutat de Girona, segurament per un motiu semblant.

La limitació d'espai no ens permet d'entrar en el tema del funcionament de les institucions. Diguem almenys que moltes de les existents a mitjans del s. XVII es perderen en esdevenir incobrables els corresponents censals durant la guerra dels Segadors. La inflació del s. XIX reduí la renda de la majoria a quantitats ínfimes. Però algunes han pagat pensions durant la primera meitat de la centúria present. A la política monetària cal atribuir, doncs, de manca decisiva que la perpetuïtat que vulgueren els seus fundadors fos limitada.